

Eastern Ukrainian Medical Journal

2, Rymkogo-Korsakova st., Sumy 40007, Ukraine
e-mail: EUMJ@med.sumdu.edu.ua

eumj.med.sumdu.edu.ua
ISSN: 2663-5909 (print)

© 2023 by the author(s).

This work is licensed under Creative Commons Attribution 4.0 International License
<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

РЕЦЕНЗІЯ

НА НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК «ЕМЕРДЖЕНТНІ ІНФЕКЦІЇ» / М. А. АНДРЕЙЧИН,
В. Д. МОСКАЛЮК, М. М. КОРДА ТА ІН.; ЗА РЕД. М. А. АНДРЕЙЧИНА ТА
В. Д. МОСКАЛЮКА. – ТЕРНОПІЛЬ, ТНМУ, 2022 – 296 С.

Навчальний посібник, написаний колективом висококваліфікованих науковців-інфекціоністів Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України і Буковинського державного медичного університету, за редакцією академіка НАМН України, д-ра мед. н., професора М. А. Андрейчина і д-ра мед. н., професора В. Д. Москалюка, є першим в Україні, у якому висвітлено проблему емерджентних інфекцій. У книзі на високому науково-практичному і методичному рівні наведено сучасні уявлення про перебіг і причини виникнення емерджентних інфекцій та описано 15 найбільш актуальних з них. Відомості про кожну інфекцію містять основні дані про історію її відкриття, актуальність, етіологію, епідеміологію, патогенез, клінічні ознаки, діагностику, диференційну діагностику, лікування і профілактику, тестові питання для самоконтролю засвоєних знань, відповіді до тестового контролю і список рекомендованої літератури.

Необхідність видання цього навчального посібника продиктована низкою об'єктивних чинників. Насамперед тим, що незважаючи на значні успіхи у боротьбі з інфекційними хворобами як у світі, так і в Україні, епідемічна ситуація продовжує ускладнюватися. Постійно змінюється етіологічна структура інфекційної захворюваності. На зміну минулим пандеміям натуральної віспи та чуми прийшли пандемії ВІЛ-інфекції, парентеральних вірусних гепатитів, а в останні роки – ще й COVID-19. Періодично виникають великі епідемії і пандемії грипу А.

Цьому сприяють невинне збільшення чисельності населення на земній кулі, глобальне потепління, інтенсифікація міграційних процесів, вирубування лісів і знищення дикої природи, збільшення відсотка резистентних до антибіотиків бактерій та інші чинники. Так, чисельність світової людської популяції натеper уже перевищила 8 мільярдів і до 2050 року може досягти 9,7 мільярдів, мобільність людей за останні 200 років збільшилася у понад 1 000 разів. Потепління прискорює цикли розмноження більшості кишкових патогенів, сприяє поширенню інфекційних захворювань, збудників яких передають комари, таких як гарячки Західного Нілу, денге, чикунгунья, Зіка, малярія, за межі зон їх споконвічного перебування (тропіки і субтропіки). Водночас

форсується цикл розвитку кліщів, збільшується їх плодючість, щільність і розширюється ареал розселення. У Північній Америці, Європі відбувається зростання популяції кліщів, у тому числі *Ixodes ricinus*, переносників збудників вірусного енцефаліту, Лайм-бореліозу, гранулоцитарного анаплазмозу, ерліхіозів, бабезіозу. Вирубка лісів, широкі міграційні процеси, військові конфлікти сприяють контактам між людьми і дикою природою, і така близькість зумовлює поширення зоонозних патогенів у людській популяції. З іншого боку, широке застосування антибіотиків у медицині та сільському господарстві, часто нераціональне, порушення правил їх зберігання і транспортування призвели до розвитку частішої стійкості бактерій. Зазначені природні та соціальні фактори сприяють виникненню й розповсюдженню емерджентних інфекцій.

Водночас, попри вагоме протиепідемічне значення, вчення про емерджентні інфекції досі належно не впроваджено в навчальний процес у медичних університетах, тому практичні лікарі часто не володіють достатніми знаннями щодо низки з них.

З огляду на зазначене вище, вважаю видання навчального посібника своєчасним і вкрай необхідним.

Навчальний посібник складається з передмови, розділу «Проблема емерджентних інфекцій» і окремих розділів, у яких детально висвітлено пандемічний грип А/Н1N1/Каліфорнія, пташиний грип, гарячку денге, гарячку Зіка, гарячку Ласса, жовту гарячку, гарячку Марбург, Крим-Конго геморагічну гарячку, Ніпаг-вірусну інфекцію, гарячку Рифт-Валлі, геморагічну гарячку Ебола, тяжкий гострий респіраторний синдром, близькосхідний респіраторний синдром, COVID-19, віспу мавп.

У вступі, з урахуванням рекомендацій ВООЗ і Міжнародного епізоотичного бюро, авторами посібника дано чітке визначення емерджентних (від англ. emergency – раптовість, непередбачуваність, незвичність) інфекцій, як таких, які з'являються вперше у світі на окремій території і швидко розповсюджуються, загрожуючи здоров'ю людей і тварин. Зазвичай щодо них немає дієвих засобів лікування та профілактики. Зазначено, що ці нові інфекції схильні до неконтрольованого транскордонного поширення, створюють загрозу біобезпеці держав. Три чверті з них припадає на групу

зоонозів, багато належать до природно-осередкових інфекцій.

Окрім емерджентних виділяють ще й реемерджентні інфекції (від англ. reemergency – повернення емерджентних хвороб), тобто старі, раніше «переможені» та контрольовані інфекційні захворювання, які знову розповсюдились. Вважається, що боротьба з ними важка через надто швидке поширення та атиповий перебіг.

У розділі «Проблема емерджентних інфекцій» автори наводять дані ВООЗ, згідно з якими у світі зараз налічується понад 100 емерджентних інфекцій, зазначають, що їх список невпинно поповнюється. У таблиці наведено перелік окремих збудників, виявлених наприкінці ХХ і на початку ХХІ століття, зазначено їх назву, рік відкриття, таксономічне положення і хворобу, яку вони спричиняють.

Автори посібника слушно наголошують, що для успішної боротьби з інфекційними хворобами дуже важливо знати про їх походження та умови поширення у людській популяції. Переважна більшість сучасних антропонозів і зооантропонозів до розповсюдження у людській популяції були хворобами лише тварин. Натепер виділяють п'ять стадій трансформації збудника хвороби тварин у патоген людини. Для більшого унаочнення і кращого розуміння еволюцію передачі збудників інфекційних хвороб від тварин до людини подано на рисунку у вигляді схеми. Ретельно проаналізовано чотири групи факторів, що можуть сприяти виникненню та розповсюдженню емерджентних і реемерджентних інфекцій, а саме – біологічні, зоогеографічні, соціально-економічні й штучно створенні.

Автори зазначають, у державі досі немає нормативно закріпленої загальнодержавної системи біологічної безпеки і боротьби із сучасними та ймовірними майбутніми біологічними викликами. Наголошують, що більшої уваги потребує організація моніторингу біологічних загроз і специфічної індикації біологічних організмів, визначення кордонів нозоаралів і прогнозування їх змін під впливом чинників мінливого довкілля. Необхідно якомога швидше розробити програму профілактичних і лікувальних заходів стосовно конкретних емерджентних й реемерджентних інфекцій та забезпечити її повноцінне виконання.

Кожну з 15 нозологічних форм висвітлено за єдиною схемою. Заслужує уваги те, що спочатку дано чітке визначення емерджентної інфекції, у якому коротко зазначені етіологічні, епідеміологічні та клінічні її особливості, ще й наведено назви англійською і/чи латинською мовами, синоніми недуги.

Далі подано коротку історичну довідку щодо відкриття збудника, минулих спалахів, епідемій і пандемій недуги, що, на нашу думку, значно підвищує зацікавленість читачів. До кожної емерджентної інфекції зазначається її актуальність у сучасних соціально-економічних умовах, розкриваються причини, чому вона не зникла дотепер, і фактори, які сприяють її поширенню.

У підрозділі етіологія автори коротко, у межах, необхідних для клініциста, дають стислу інформацію про збудника, його морфологію, геномну й антигенну будову, культуральні властивості, стійкість у довкіллі.

Відрадно, що у посібнику ретельно викладено епідеміологію кожної емерджентної інфекції за класичною схемою – джерело збудника, механізм його передачі, сприятливий організм. Детально перераховано регіони земної кулі, для яких та чи інша недуга є ендемічною, а де реєстрували завісні випадки і спалахи, зазначено сезонність і періодичність захворюваності. Особливу увагу приділено виділенню груп людей із підвищеним ризиком захворіти з урахуванням віку, статі, професії.

Патогенез описаних інфекцій подано з наведенням останніх наукових досягнень, водночас доступно. Такий підхід полегшує у подальшому розуміння виникнення тих чи інших клінічних симптомів інфекції.

Авторами посібника ґрунтовно висвітлено клінічний перебіг кожної з емерджентних інфекцій. Значну увагу приділено клінічній класифікації, особливостям початкового періоду. Виділено основні симптоми і синдроми, ознаки ураження окремих органів і тканин, варіанти типового й атипового перебігу, зазначено критерії тяжкості, можливі ускладнення і наслідки.

У підрозділі «Діагностика» чітко вказані епідеміологічні і клінічні критерії, які дають змогу запідозрити ту чи іншу емерджентну інфекцію, описано сучасні методи специфічної діагностики: вірусологічні, молекулярно-біологічні (ампліфікація нуклеїнових кислот збудників за допомогою полімеразно-

ланцюгової реакції, основний натепер метод), імунологічні (ІФА, імуноблот, РНІФ та ін.) – для детекції антигенів збудників і антитіл до них у різних біологічних рідинах, а також загальні клінічні, біохімічні та інструментальні. Необхідно зазначити, що у посібнику подано не лише зміни, які вдається виявити за допомогою зазначених методів діагностики, а й інтерпретацію отриманих результатів. Для низки емерджентних інфекцій наведено визначення, за ВООЗ, підозрілого, ймовірного, підтвердженого випадків недуги у людей.

Ретельно викладено диференційну діагностику кожної інфекції з низкою хвороб, які перебігають з подібною симптоматикою, у тому числі з кліщовими інфекціями, оскільки ендемічні регіони поширення цих захворювань можуть співпадати. Суттєво полегшує засвоєння диференційної діагностики окремих недуг подання її у вигляді таблиць.

У посібнику на сучасному науково-практичному рівні висвітлено лікування хворих на описані емерджентні інфекції. Дано коротку характеристику сучасних протівірусних лікарських засобів, зазначено механізми їх дії, алгоритми застосування, побічні ефекти. Значну увагу приділено сучасним методам патогенетичного лікування, раціональному харчуванню хворих і правилам догляду за ними. Наголошується на заходах для запобігання виникненню захворювань серед медичного персоналу, внутрішньолікарняних спалахів окремих недуг.

Окрему увагу автори посібника приділили профілактиці емерджентних інфекцій. За наявності вакцини, названі групи людей, які насамперед підлягають щепленню, режими введення препаратів. Розкрито підходи до неспецифічної профілактики описаних недуг.

Наприкінці посібника для перевірки засвоєних знань про описані емерджентні інфекції запропоновано тестовий самоконтроль. Усі тести і ситуаційні задачі складено змістовно та коректно, вони є важливим тренувальним засобом для покращання клінічного мислення лікаря. Наведений список літератури, яким завершується книжка, дає змогу ознайомитися з першоджерелами, щоб глибше зануритися у проблему.

Варто зазначити, що вчення про емерджентні інфекції швидко поповнюється новими даними. Тому у найближчі роки виникне потреба перевидання посібника, після відповідних доповнень і коректив, а також збільшення списку хвороб, які підлягають висвітленню.

На наше переконання, навчальний посібник «Емерджентні інфекції», написаний колективом авторів, за редакцією академіка НАМН України М. А. Андрейчина і професора В. Д. Москалюка, за своєю структурою і змістом має вагомий навчально-методичний та практичний цінність і допоможе студентам медичних університетів, інфекціоністам-інтернам й практичним лікарям в опануванні цього важливого нового розділу інфектології та підвищити свою кваліфікацію.

Завідувач кафедри інфекційних хвороб з епідеміологією

Сумського державного університету МОН України

доктор медичних наук, професор

Микола Чемич